

چين ھەۋارى پابدوۋى ئايدۆلۆژيا و كارخانىھى

يارى منالانى ئەمپرۇ و گەورە ھىزى

داھاتوو(وھلامىك بۇ نووسىنىكى بەرپىز مەلا

بەختيار)

على محمود محمد-بەشى يەكەم

لە ولاتانى گەشە کردوو سياسىيەكان خويان لە باسى ئەو بابەتە دە پارىزن كە تيايدا

پسپۆر نين ، نەك زانىارى تەواوييان پى نەبىت لە سەرييان بکە وىت و بە زيانبيان تەواو بىت لە راگە ياندنەکاندا ، كە چى لە كوردستان بە پىچەوانەوہ سياسىيەكان دەم لە ھەموو شتىك دەكوتن ، لە فەلسەفەوہ بۇ ئابورى ، لە زانستەوہ بۇ وەرزش . . . . .

سالى 1992 کلنتۆن لە وەلامى قسەکردنى بۆشى باوك لە سەر ئابورى ووتى - گەلحوق ئەمە ئابورىيە ئابورى ، پاشان بينيمان چۆن ئابورى سەرى كورسيەكەى بۆشى باوكى خوارد و بەریدايەوہ و لە ھەلبژاردن دۆراندی ، ئابورى بوو كیلنتۆنى 8 سال لە سەر عەرشى دەسەلاتدارى گەورەترین ھىزو دەولەمەندترین وولات لە مېژوووى مرؤفدا ھىشتەوہ ، ئەگەر ياسا نەبوايە 8 سالى دیکەشى بە سەرۆکايەتى ولاتە يەكگرتوہکانى ئەمەريکاوہ بەرپى دەکرد ، ھەموو ئەمەش لە ساىەى سەرکەوتنى لە بوارى ئابوریدا بوو .

بەرپىز مەلا بەختيار ئەندامى مەکتەبى سياسى يىنك پاش سەردانەكەى بۇ چين زنجیرە نووسىنىكى بە چواربەش لە سەرەتای يۆلى 2004 لە ژمارە 3407 ی پۆژنامەى كوردستانى نوئى بە دواوہ بلۆكردەوہ بە ناوى (كۆنەھەوارى ئايدۆلۆژياو دونياى نوئى تەكنەلۆژيا) .

تا ئىستا چەند كەس لە بەرپىرسانى يىنك ئەوانەى دەستيان قەلەم دەگرىت لە بەشدارىيوانى شاندىكەى بۇ چىن لەسەر ئەو گەشتە سىياسىيەيان نوسىووه ، بەلام هېچ كامىيان لە نوسىنەكانىياندا بە ئاستى بەرپىزمەلا بەختيار خۇيان لە قەرەى بابەتەكە نەداووه كەم و زۆر بە تەنىشتىيا نەپۆىشتوونە ، بايى ئەوەيان نەوتووه شايستەى ئەوە بىت دوو قسە لەسەر نوسىنەكانىيان بكرىت و ناوييان بەپىنرىت .

لە رېگەى ئەم نوسىنەوہ كە وەلام و قسەكردنى زياترە لەسەر هەمان بابەت كە بەرپىزمەلا بەختيار نوسىوويەتى هەولە دەم بۇ دانانى بەردىك لەسەر جولاندنى ئەم باس و خواسانە كە گرنكى تايبەتى هەيە ، قسەكردن لەسەر پىرۆژەى گەشەكردنى ئابورى بە تايبەت ئەزمونى چىن كە وىنەيەكى زۆر سەرکەوتووه بۇ ولاتانى دواكەوتوى وەك كوردستان ، بە تايبەتیش بۇ ئىمەى چەپەكان گرنكى سىياسى و فكري زۆرتى خۇى هەيە بۇ ئەوہى بە پەخنە و لىكۆلپنەوہ لە سەرى بىروباوہ پەكانمانى لەسەر بنىات بنپىن . من لەگەل ئەو بەشە لە نوسىنەكانى بەرپىزمەلا بەختياردام كە چاكسازى و خۆ نوپىكردنەوہ بە پىويستى ژيان دەزانىت ، بەلام لەو شوپنەوہى نوپىكردنەوہ لە بەرژەوہندى يەكسانى مرۆفەكان نەبىت و دەبىتە رېگر لەبەردەم پىرۆژەى چەپەكان بۇ گەشتن بە جىهانىكى دادپەرورانە لىى جيا دەبمەوہ و دژى دەوہستمەوہ و پەتى دەكەمەوہ .

گەورەكردنەوہى پەيوەندىيەكان

هېزە سىياسىيەكانى كوردستان بە گشتى وە يىنك بە تايبەتى لە گەورەكردنەوہى پەيوەندىيە دەرەكىيەكانى خۇيان پۆلىكى بالايان هەيە ، دەرژى دەكەن بە مېغەنجىر . لەبەر ئەوہى كورد هەميشە لەو ديو سنورەكانەوہ غەدر و موئامەرەى لىكراوہ و بىكەس بوو ، سەرچاوہى سەرنەكەوتنى خۆشى بۇ موئامەرەى ئەو ديوو سنورەكان و نەبوونى دۆستى بە وەفاو بەهېز و پىشتگىرى جىهانى زانىووه ، بەم ھۆيەوہ هېزە سىياسىيەكانى كوردستان بۇ بانگەشەى سىياسى بەرامبەر پارتەكانى كە پەيوەندىيەكانى خۇيان لەگەل دەرەوہى كوردستان گەورە نىشان دەدەن ، تا لە گەمە سىياسىيە ناوخۆيەكانىياندا بە پۆينت بۇ خۇيان لە بەرامبەر پەقىبانى سىياسىيان بىژمىرپىن . لە واقەى ئىستاي كوردستانىشدا كە ئابورى خەرىكە تەنگ بە سىياسەت ھەلەچنىت ، پەيوەندى ئابورى بەهېز لەگەل چىن دەشىت بىتتە دەرگايەك بۇ بوون بە بازارى ناوچەكە ، ئەمەش بە قازانجى ئەو لايەنە تەواو دەبىت

كە بانگەشەي بۇ دەكات و ھەولۇ بۇ دەدات ، سەردانى يىنك و پىدك بەدواي يەكا بۇ چىن پىشتىگىرى ئەم بۇچونە دەكەن .

يىنك لە پەيوەندىيە دەرەككىيەكانىدا بەوھ ناسراوھ مېرولە دەكاتە فىل ، سلاو دەكات بە پەيماننامە ، كاك بەختيارىش كە لەم قوتابخانەيەوھ پى گەيوھو پەرورەدە بووھ ، لە ھەمان مېتودەوھ دەست بۇ قەلەمە بات و لىو دەجولېنىتەوھ . سەيركەن بزانن چى دەنوسىت :-

(لە ھەموو بەشەكانى كوردستان و دەولەتانى ئىقلىمى ، يەكەمىن لايەنى سىياسى(يىنك) ئەم پەيوەندىيەي لە گەلدا دەبەستىت) .

ئەوھى يەك پۇژ سەيرى تەلەفزيۇنى چىن بكات و پۇژنامەو گۇقارەكانى ئەم وولاتە بخوئىنىتەوھ ، كە من زياتر لە 3 سالە پۇژانە چاودىرى دەكەم ، دەزانىت پۇژانە چەندىن سەرۇك كۇمار و مەليك و ئەمىر و سەرۇك وەزىران و سەرۇك پەرلەمان و سكرتېرى پارت و وەزىر و وەفدى ئابورى و سىياسى لە سەرتاسەرى جىھانەوھ سەردانى ئەم وولاتە ئەكەن ، بە تايبەتېش سەردانى شارە پىشكەوتووھكانى وەك شەنگەھى و 53 ناوچە پىشەسازىيە تايبەتېيەكان ، تا ئەزمونەكەي بەرنەوھ بۇ ولاتەكان خوئان و كۇپى كەنەوھ ، ژمارەي سەردانەكان بە ئەندازەي گەورەي قەوارەي ئابورى و بازارەكەي زۇرن . چىن يەك پىوھرى ھەيە بۇ پەيوەندى بەستىن لەگەل دەرەوھى خوئى ئەوئىش قازانچ و بەرژەوھندى ئابورىيە ، ھىچ كات پىوھرى سىياسى پۇلى نەبوھ لە مېژووى ئەم دوو دەيەو نيوھىدا لە دىارىكردنى پەيوەندىيەكانى دەرەوھىدا جگە لەوھى لە بوارى ئاسانكارى بازىرگانى بە قازانچى ولاتانى ئەفرىقاو ھەندىك ولاتى دراوسىي خوئى ھەندىك ھەنگاوى زۇر پۇژەتېشى بە قازانچى ئەو ولاتانە ناوھ (چىن سىياسەتى باجى سفرى ھەيە لەگەل ولاتانى ھەژار بۇ ھىنانى كەل و پەلەكانىيان بۇ بازارەكانى چىن (كەمبۇدىا-مىانمار-بەنگەلادىش-لاوس و 27 ولاتى ئەفرىقى) ھەرەھا بەھەمان شىوھ 1108 بەرھەمى مۇنگ كۇنگ و 509 بەرھەمى ماكاو دېنە بازارەكانى چىنەوھ بە بى گومرگ (29-12-2004 شىبەكە صىن).

بەرژەوھندى ئابورىش برىتېيە لە بېرى بازىرگانى لە ناردەو ھاوردە لەگەل ئەو وولاتە ، چەندە مشتەرى باشى ئەوھندە نىزىكتى لىمەوھ ، ئەمە ياساى بازارى ئازادە ، بەتايبەت ئەو ئازادەي كە كاك بەختيار بە نمونەي موفەزەلى دەزانىت بۇگەشەكردن

. نازام كاك مەلا بەختيار ئامارى پەيوەندى بازىرگانى كوردستان و چىنى لايە تا لە رېگەيەو ۋە پەيوەندىيە دوو قۇلىيە بەھىزەي نىوانيانمان بۇ بسەلمىنىت ، كە ناكاتە قەترەيەك لە چاۋ بازىرگانى چىن لەگەل ھەر يەكە لە ۋلاتانى ناۋچەكە .

لە بوارى سىياسىيىشدا لەماوہى ئەم چەند سالىدا سەرۋىكى و ۋلاتانى سوريە ، ئىران ، توركيا ، سەۋدىيە سەردانى چىنىيان كوردوۋە ، سەرۋىكى چىنىش بە ھەمان شىۋە سەردانى سەۋدىيە ، ئىران ، توركياي كوردوۋە .

مەلىكە ئەبداۋاللە كە لە 7-2-1999 ھوہ ھاتۇتە سەر عەرشى مەلەكى ئوردونى 6 جار سەردانى چىنى كوردوۋە (26-7-2004 شىنخوۋا).

پەيوەندىيە ئابورىيەكانىش جگە لەوہى پەيمانامەي دروستكردنى بازىرى نازاد مۇركراۋە لەگەل ۋلاتانى ئەنجومەنى ھارىكارى كەنداۋ بىرى ئالوگۇرە بازىرگانىيەكانىش لە نىۋان چىن و ئەم ۋلاتانە بەم ئەندازەيە بوۋە كە ئىستا گەلىك لەمەي من بە نمونە ھىناۋمەتەوہ زىاترە .

چىن-سوريە سالى 2003 ئالوگۇرە بازىرگانى نىۋانىيان گەيشتە 500 مىيۇن دۇلار (21-6-2004 شىكە صىن).

چىن-ئىران سالى 2001 ئالوگۇرە بازىرگانى نىۋان ھەردوۋ ۋلات گەيشتە 3,3 مىليار دۇلار (18-3-2002 شىنخوۋا) . ھەرۋەھا چىن 70 مىليار دۇلارى سەرمایەگوزارى كرد لە ئىران لە سالى 2004 و 8 مىليار شىكە لە سودان (شرق اوسط 7-1-2005) ، چىن ئەم 70 مىليار دۇلارەي لە پىرۇزەي غازى باشورى ئىرانى سەرمایەگوزارى كرد (2-1-2005 شرق اوسط) ، ئەمەش ۋەك پىۋىستىيەكى زۆرى چىن لە داھاتودا بە وزە بەھۋى گەشەي بەرزى ئابورىيەكەيەوہ ، ئەمەش گەورەترىن سەرمایەگوزارىيە چىن لە ۋ دىو سنورەكان خۇيەوہ دەيكات لە مېژۋى خۇيدا .

چىن-توركيا سالى 2000 ئالوگۇرە بازىرگانى نىۋانىيان گەيشتە 1,2 مىليار دۇلار (19-4-2002 شىنخوۋا) و (15-6-2003 شىنخوۋا).

چىن-كۋەيت سالى 2003 ئالوگۇرە بازىرگانى نىۋانىيان گەيشتە 1,188 مىليار دۇلار (شېكە صىن 5-4-2004).

چىن -سەۋدىيە لە 10 مانگى يەكەمى سالى 2003 بىرى بازىرگانى نىۋان ھەردوۋ ۋلات گەيشتە 5,3 مىليار دۇلار (11-12-2003 حيات).

ھيوادارم كاك بەختياريش بتوانيت ليستىكى كە لە پەيوەندى بازىرگانى چىن لەگەل
ولاتانى ناوچەكە و خۇيان بلاوبكاتەو تيايدا جىگەى ئەو بەكاتەو كە پەيوەندى
چىن لەگەل يىنك لە پىش ھەموو ئەم ولاتانەوھى .

ھەرچەندە كوردستان بە ھەردوو بەشەكەيەو تەنانت ھەموو عىراق ئىستا بە
تەواوى بۆتە پاشكۆى بازىرى چىن، ئەم پاشكۆيەتتەش ياساكانى بازىرى ئازاد و
ھەرزانى كەلوپەلەكانى چىن دروستى كردوو نەك لايەنىك رۆلى تىدا ھەبىت ،
كەشەكردنەكە نەخشە دارپىژراو نىيە و كۆنترۆل نەكراو لە لايەن ھىچ لايەنىكەو ،
بەلكە بەشيوھى ئانارشىستانە دەچىتە پىشەو .

ھەولم دا بە دواى ھەوالى ئەو سەردانە مېژووئەدا بگەرېم كە وەفدى يىنك بۇ چىن
ئەنجامى دا كە كاك بەختيار بەبى وئەنى نىشان دەدا لە ناوچەكە تا لە راگەياندى
چىنى بىخوئىنمەو ، بزىنم گەرمى پىشوازيىكردنەكە لەو ئاستەيە كاك بەختيار باسى
دەكات ؟؟؟ ، بەلام ئەقلى كۆمپيووتەرەكەم و تواناى گۆگۆل لە ئاستى دۆزىنەوھى
ھەوالەكەدا نەبوون .

حكومەتى چىينى لە شارى پەكىن بە سەرپەرشتى پارتى كۆمۇنىستى فەرمان پەروا
لە بەروارى 3-9-2004 بۇ ماوھى سى رۆژ كۆنگرەيەكى پىك خست بۇ سەرجم
ئەو پارتە سىياسىيانەى كە لە ئاسيادا پەيوەنديان لەگەلدا ھەيە .

83 پارتى سىياسى لە 35 ولاتەو بەشدارىيان كرد لە كۆنگرەى پارتە سىياسىيەكانى ئاسيا
(شىنخوا 5-9-2004) ، بەلام نە يىنك و نەھىچ پارتىكى سىياسى كوردستانى و عىراقىش
بانگەپىشتن نەكراوون بۇ ئەو كۆنگرە بەرفراوانە ، ئەمەش بەلگەى ئەوھى ھىشتا چىن ھىچ
كام لە پارتە سىياسىيەكانى كوردستان و عىراقى لە بازىنەى دۆستە نزيكەكانى خۇى ناوژەد
نەكردوو ، گرەو لەسەر داھاتووش ناكەم .